

jezero stvarnostnu osnovicu te literenu i idejnu nadogradnju. Ističe kako je tekst po literarnom diskursu putopis, dok se na sadržajnom planu ističu rodoljubne intencije Slovenca koji želi motivirati hrvatsku čitalačku publiku za putovanje po Sloveniji.

Pregled života i prevoditeljskog, kritičkog i književnog rada Stjepana Žgurića (1872.-1914.), s naglaskom na njegovu doprinosu hrvatskoj recepciji čeških i slovačkih prozaika književnog realizma, te utjecaj čeških književnika na Žgurićev književni opus donosi Marijan Šabić u članku *Češki i slovački obzori Stjepana Karlova Žgurića* (125-142).

Završni rad ovog broja je *Vjera i vjerska praksa u hrvatskim zbjezovima u El Shattu* (1944.-1946.) (143-152) Matea Bratanića. Autor nastoji dati bolji uvid u položaj svećenstva, njihov pastoralni rad s pukom, odnos Centralnog odbora zbjeza i ostaloga komunističkog rukovodstva prema njima i religiji općenito na području uz Sinaj, gdje su tijekom Drugoga svjetskog rata preko Visa, južne Italije i Sredozemnog mora do Egipta prebjegli stanovnici Dalmacije.

U oba broja nalazi se rubrika *Prikazi i recenzije*, koja sadrži prikaze relevantnih knjiga, časopisa, zbornika s područja historiografije (ukupno 29 prikaza) te završna rubrika *Publikacije* koju priređuje Marijan Biškup. Broj 68, uz navedeno, sadrži i rubriku *In memoriam* posvećenu Luji Margetiću i Rafi Bogišiću (191-198), te *Kroniku* (199-200) s podacima o međunarodnom simpoziju o bl. Augustinu Kažotiću.

Ana Biočić

***Scrinia Slavonica. Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, sv. 11, Slavonski Brod 2011., 622 str.**

U izdanju Hrvatskog instituta za povijest – Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavanskom Brodu 2011. izašao je jedanaesti svezak godišnjaka *Scrinia Slavonica*, glasila Podružnice. Glavni urednik je Stanko Andrić. Sadržaj godišnjaka obuhvaća četiri cjeline, od kojih prva sadrži 11 kronološki poredanih članaka. Druga cjelina donosi osvrt na prvo desetljeće izlaska časopisa *Scrinia Slavonica* (2001.-2010.), te bibliografiju do sada izašlih brojeva godišnjaka. Treća i četvrta cjelina su rubrike *In memoriam* i *Prikazi i osvrsti*.

Prva cjelina započinje člankom *Postrimski grad u južnoj Panoniji: primjer Cibalae* (7-30). Autori članka, Hrvoje Gračanin i Anita Rapan Papeša, raspravljaju o sudbini rimskoga grada u južnoj Panoniji nakon sloma rimske vlasti. Cilj rada jest odrediti osnovne tijekove urbane degradacije rimskih Cibala i obilježja njihove preobrazbe s osobitim obzirom na arheološku topografiju u kasnoantičkom i ranosrednjovjekovnom razdoblju. Od kraja 4. stoljeća, zbog krajnje nepovoljnih vojno-političkih prilika u savsko-dravsko-dunavskom međuriječju, grad se postupno počeo pretvarati u ruralnu cjelinu. Ovaj proces degradacije završen je za hunske dominacije kada je grad, kako se čini, u prvoj polovici 5. stoljeća izgubio svoju biskupiju. Sredinom 6. stoljeća, zbog svojeg vojno-strateškog položaja, nekadašnji grad postao je drugo po veličini naselje u južnopanonskom dijelu kraljevstva Gepida. Unatoč tome, južnopanonski prostor ipak je ponovo počeo oživljavati tek u 7. stoljeću.

Članak pod naslovom *Hlohovec i rod Iločkih* (31-50) napisala je Marija Grofova. Rad prvo prikazuje povijest utvrde i grada Hlohovca (mađ. Galgóc) u Njitranskoj županiji u razdoblju prije njegova dolaska u posjed obitelji Orahovičkih (poznatijih kao Iločki) 1349. godine. Te je godine grad na temelju darovnice Ljudevita I. Velikog došao u ruke njegovom vjernom dvorjaninu Nikoli, sinu Lovre Tota. U njegovom posjedu i posjedu njegovih potomaka ostao je sve do 1524. godine. Posebni naglasak u radu autorica je stavila na povlastice koje je s vremenom grad dobio, zatim hospital koji su ondje utemeljili Nikola Kont i supruga mu Klara, te crkvu sv. Mihaela čiji oltar prikazuje okrunjenu glavu, koja bi mogla predstavljati Nikolu Iločkog kao bosanskog kralja, što bi još trebalo potvrditi temeljitim heraldičkim istraživanjem.

Danijel Jelaš napisao je članak *Osvrt na topografiju i toponimiju Valpova u srednjem vijeku* (51-60). Autor razmatra tretman problematike topografije i toponimije srednjovjekovnog Valpova u historiografiji, ističući kako se ovim pitanjem, ponajprije zbog nedostatka sačuvanih izvora, nije ozbiljnije bavilo, bez obzira na važnost samoga grada i njegovih gospodara. Na temelju izvorne građe, Jelaš nastoji riješiti zamršeno pitanje ubikacije pojedinih mjesta, ali se također osvrće na nedoumice kada je u pitanju podrijetlo, značenje i izvorni oblik imena tih mjesta.

Vrlo zanimljiv je članak *Pakrački sandžak u drugoj polovici 16. stoljeća* (61-78), koji potpisuje Selçuk Ural. Ovaj rad u velikoj se mjeri temelji na tahrir defteru (običaj vođenja detaljne evidencije poreznih prihoda koji je utemeljen nakon osnivanja Osmanskog carstva) br. 355 iz serije dokumenata Tapu Tahir Defterleri. Ovi se dokumenti čuvaju u Osmanskom arhivu Predsjedništva vlade Republike Turske a potječu iz 1565. godine. Na temelju tahrir deftera br. 355, autor vrši analizu Pakračkog sandžaka, njegove upravne strukture, strukture stanovništva i gospodarskih prilika. Podružnica u posljednje vrijeme posvećuje dosta pozornosti povijesti Hrvatske u osmanskom razdoblju, čime otvoreno iskazuje ambiciju da popuni jednu veliku prazninu u našoj nacionalnoj historiografiji.

Ivančica Marković napisala je članak *Razvoj pučkih škola u Slavonskoj vojnoj krajini tijekom 18. i 19. stoljeća* (79-96). Ovim radom autorica je nastojala kronološki prikazati razvoj školstva na području Vojne krajine, ukazati na ključne reforme koje su provodili prosvijećeni habsburški vladari tijekom 18. i prve polovice 19. stoljeća. Te su reforme u školskom obrazovnom sustavu ostavile neizbrisiv trag na dalji razvoj i modernizaciju Slavonske vojne krajine te postavile temelje u pravcu formiranja građanskog društva na ovom prostoru. Bitnu ulogu u procesu modernizacije Habsburške monarhije, a onda i Hrvatske i Slavonije, odigralo je osnivanje osnovnih škola te uvođenje obveznog osnovnoškolskog obrazovanja, čime dolazi do postupnog mijenjanja strukture stanovništva s obzirom na zanimanja.

Čitateljima će svakako biti zanimljiv i prilog pod naslovom *Uspomene i Razgovori s biskupom Strossmayerom Isidora Kršnjavoga kao povijesni izvor* (97-182), koji je priredio Zoran Grijak. Autor vrši analizu vrijednosti rukopisa Isidora Kršnjavoga o biskupu Josipu Juraju Strossmayeru, kao povijesnom izvoru te, ističući kako rukopisi često odražavaju subjektivne poglede Kršnjavoga te kako je jedan njihov dio napisan na temelju nepouzdatih sjećanja Kršnjavoga više desetljeća nakon Strossmayerove smrti, dolazi do zaključka da rukopisi zahtijevaju obazriv kritički pristup. Unatoč tome, nakon provedene kritičke analize, autor ih smatra vrijednim povijesnim izvorima koji ponekad otkrivaju malo poznate stvari iz javnog i privatnog života biskupa Strossmayera od sredine 19. do početka 20. stoljeća. Posebnu pozornost autor je posvetio stavovima biskupa Strossmayera o Bosni i Hercegovini u vrijeme istočne krize (1875.-1878.), s obzirom na to da je ta problematika najuže vezana uz projektna istraživanja samoga autora.

Članak *Kompleks zgrada Brodske imovne općine u Vinkovcima – nepoznato djelo arhitekta Hermana Bolléa* (183-206) rad je Dragana Damjanovića. Autor ističe kako upravna i stambeno-poslovna zgrada nekadašnje Brodske imovne općine u središtu Vinkovaca na Trgu bana Šokčevića br. 20 (današnja Zvonimirova ulica br. 1-3) predstavljaju jedan od najvažnijih spomenika profane arhitekture historicizma u Slavoniji. Svoje današnje arhitektonsko rješenje duguju pregradnjama i dogradnjama izvedenima između 1908. i 1910. prema projektima arhitekta Hermana Bolléa, što do sada u literaturi nije bilo prepoznato. Naime, samo se u jednom tekstu Ise Kršnjavoga, pisanome povodom Bolléovog 80. rođendana u zagrebačkom dnevniku *Der Morgen* 1926. godine spominju vinkovačke zgrade kao djelo ovog arhitekta. Nadalje, autor donosi kronologiju restauracije upravne zgrade i gradnje stambeno-poslovne zgrade, nakon čega uz već spomenuto pitanje autorstva obnove i nadogradnje postavlja pitanje stilskog rješenja tih zgrada.

Osmi članak *Udruga Hrvatska žena u Osijeku (1921.-1943.)* (207-258) rad je Ivane Lončar. Autorica prikazuje djelovanje ženske narodne i prosvjetne udruge "Hrvatska žena" u Osijeku, opisujući pri tome što je ona značila svojim članicama i na koji način je pridonosila

tadašnjem društvenom životu grada Osijeka i šire. Također saznajemo da je udruga osnovana u Zagrebu početkom 1921. na inicijativu Marije Kumičić. Uskoro su osnivane podružnice u Petrinji, Osijeku, Požegi, Karlovcu, Jastrebarskom, Sisku, Daruvaru, Brodu na Savi, Gospiću, Ogulinu, Vukovaru itd. Prva predsjednica bila je Zora pl. Trnski. Udruga se bavila prvenstveno dobrotvornim radom, ali je svoju djelatnost protezala i na kulturno, prosvjetno i nacionalno polje redovito potičući stanovništvo na razvijanje nacionalne svijesti, duhovnih vrijednosti i čovječnosti. Udruga je povremeno bila zabranjivana jer ju je vlast opisivala kao nacionalističku i separatističku. Godine 1943. prestala je s radom.

Vrijedan prilog *Žrtvoslov Nijemaca hrvatske Baranje (Drugi svjetski rat i poraće)* (259-354) napisao je Vladimir Geiger. Na temelju podataka navedenih u njemačkoj/podunavskošvapskoj i hrvatskoj te srpskoj historiografiji, autor donosi analizu o poginulim, ubijenim, umrlim i nestalim Nijemcima (vojnicima i civilima) na području hrvatske Baranje tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća. Autor daje podatke o gradu Belom Manastiru, općinama Bilje, Jagodnjak, Čeminac, Darda, Jasenovac, Kneževi Vinogradi, Petlovac, Popovac te naseljima Batina, Bolman, Branjina, Grabovac, Karanac, Kozarac, Luč, Podravlje, Šumarina, Tvrđavica, Zmajevac. Ovaj rad je pokušaj cjelovitog prikaza ljudskih gubitaka Nijemaca hrvatske Baranje u Drugom svjetskom ratu i poraću, međutim, s obzirom na to da je pitanje ljudskih stradanja i žrtava iz mnogih razloga jedna od najzamršenijih istraživačkih tema koju treba propitivati i dopunjavati, autor napominje kako o stradanju i žrtvama Nijemaca hrvatske Baranje u tom razdoblju postoji niz otvorenih pitanja i nedoumica. Rad je svakako vrijedan doprinos iz pera najboljeg poznavatelja ove problematike u hrvatskoj historiografiji.

Onima koji se bave poviješću velikosrpske agresije i Domovinskim ratom vrlo korisno će poslužiti članak Ivice Miškulina *Srpska pobuna u općini Pakrac 1990.-1991.: uzroci, nositelji i tijek* (355-392). Autor na temelju dostupne mu arhivske i novinske građe te relevantne literature, analizira i istražuje nastanak i djelovanje glavnih nositelja srpske političke i oružane pobune na području tadašnje općine Pakrac. Glavnu ulogu u tim zbivanjima imala je općinska organizacija Srpske demokratske stranke, čiji promidžbeno-politički program djeluje na homogeniziranje tamošnjeg srpskog stanovništva i njegovo priključivanje velikosrpskom pokretu, koji je kordiniran iz Beograda. Uskoro je to stanovništvo naoružala Jugoslavenska narodna armija, čime su stvoreni uvjeti za podizanje pobune protiv ustavno-pravnog poretka Republike Hrvatske. Autor je analizirao djelovanje srpskih pobunjeničkih grupacija do izbijanja otvorene agresije, tj. do općeg napada na Pakrac i napominje kako je srpska pobuna u Hrvatskoj, početkom devedesetih godina 20. stoljeća ostvarena u različitim vidovima, od kojih su najvažniji politički, institucionalni i oružani. Na području općine Pakrac ostvarena su sva tri najvažnija vida.

Iz problematike o Domovinskom ratu je i članak Nikice Barića pod naslovom *Srpska oblast Istočna slavonija, Baranja i Zapadni Srijem – od "Oluje" do dovršetka mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja* (prvi dio) (393-454). Prilog se uglavnom temelji na člancima objavljenim u srpskim *Vukovarskim novinama*, glasilu Informativnog centra Vukovar. Spomenute novine pokrenute su nakon okupacije Vukovara i uspostave srpske vlasti u njemu. Članci koje autor koristi objavljeni su u razdoblju nakon hrvatske operacije "Oluja", i kasnije tijekom mirne reintegracije Hrvatskog Podunavlja u sastav Republike Hrvatske. Autor objašnjava kako je ovim člankom želio predočiti pogled na situaciju s druge strane, tj. iz srpske perspektive, o čemu se previše nije raspravljalo u hrvatskoj historiografiji, te je pokušao prikazati kako su na reintegraciju gledali i u njoj sudjelovali mjesni Srbi i kakva je u tom trenutku bila njihova upravna i politička organizacija.

Druga cjelina pod naslovom *Scrinia Slavonica 2001.-2010.* sastoji se od osvrta Stanka Andrića na prvo desetljeće časopisa *Scrinia Slavonica* i bibliografije časopisa *Scrinia Slavonica* 2001.-2010., koju su priredili Stanko Andrić i Tatjana Melnik. Osvrt je nazvan *Deset debelih*

godina (455-469) čime je autor želio ukazati na mnogobrojne teme i radove koji su objavljeni u časopisu u prvih 10 godina njegova izlaženja. Časopis je redovito izlazio na preko 600 do 800 stranica, zbog čega je i šaljivo i simbolično naslovljeno "deset debelih godina". Stanko Andrić kao glavni urednik ističe kako se o pokretanju samog časopisa razmišljalo još od osnutka podružnice, 1996., kako bi se prezentiralo samu ustanovu u Hrvatskoj ali i svijetu, jer ustanova je prepoznatljiva onoliko koliko joj je prepoznatljivo glasilo. Ipak, u to vrijeme unutar Podružnice nisu bili sigurni postoje li dovoljni znanstveni i organizacijski kapaciteti potrebni za uspješno i redovito izdavanje ozbiljnog znanstvenog časopisa. Postojala je bojazan da se možda neće svake godine uspjeti prikupiti dovoljan broj raznovrsnih znanstvenih priloga, s obzirom na to da je časopis otpočetak definiran kao specijaliziran za regionalnu ili pokrajinsku povijest Slavonije, Srijema i Baranje. Nakon izlaska prvog broja, vrlo brzo je postalo jasno kako su te bojazni bile neutemeljene. Odaziv suradnika je bio dobar, većina radova je dobila dobre ili izvrsne recenzijske ocjene. Također je formirano uredništvo i urednički savjet. Prvo uredništvo sastojalo se od 6 članova iz Podružnice: glavni i odgovorni urednik Stanko Andrić, Mato Artuković, Josip Kljajić, Damir Matanović, Robert Skenderović i Zlata Živaković-Kerže, uz dva člana iz matičnog dijela Instituta (Mirko Valentić, Milan Kruhek), te tajnicu uredništva Željku Marić. Današnje uredništvo ima šest članova, svi iz podružnice (Stanko Andrić, Mato Artuković, Suzana Leček, Robert Skenderović, Zlata Živaković-Kerže i Dinko Župan), a tajnik mu je Marijan Šabić. *Scrinia Slavonica* se među hrvatskim povijesnim časopisima ističe masivnim svescima (u prosjeku ima oko 650 stranica). Ovo će se u budućnosti promijeniti te će časopis biti smanjen za sto do dvjesto stranica. Autor ističe kako se kroz časopis uvijek težilo uravnoteženo baviti svim područjima kompleksne povijesne zbilje (političkom, gospodarskom, socijalnom, kulturnom, demografskom, religijskom, intelektualnom, i drugim aspektima povijesti), kao i svim velikim povijesnim razdobljima, od antike, preko srednjeg vijeka do suvremene i najnovije povijesti. Ipak ovdje postoji određena neravnoteža s obzirom na to da je manje zastupljeno antičko razdoblje kao i srednjovjekovno (tisućljetno!) te ranonovovjekovno (osmansko), dok je s druge strane vidljiva istraživačka koncentracija usmjerena na obradu 20. stoljeća. Pri kraju osvrta autor iznosi neke brojčane podatke o dosadašnjim svescima časopisa pa ističe kako je do sada u deset brojeva časopisa objavljeno blizu šest i pol tisuća stranica znanstvenog i stručnog teksta. Objavljen je ukupno 181 recenzirani i kategorizirani znanstveni prilog (izvorni znanstveni, pregledni i stručni radovi) i ukupno 227 sekundarnih priloga (izdanja građe, prevedeni članci, bibliografije, kritike, prikazi, osvrti, nekrolozi i dr.). U časopisu je do sada surađivalo 115 autora.

U nastavku ove cjeline Stanko Andrić i Tatjana Melnik priredili su *Bibliografiju časopisa Scrinia Slavonica 2001.-2010.* (471-547), u kojoj su navedeni sadržaji godišnjaka od 1. do 10. broja, zatim, kazalo autora, kazalo prema povijesnim zbivanjima, kazalo naslovnih pojmova i ključnih riječi, kazalo prikazanih publikacija, kazalo radova prema vrstama i kategorijama. Time ovaj broj časopisa dobiva na informativnom značenju kao budući izvor za povijest Podružnice i hrvatske historiografije.

U rubrici *In memoriam* objavljeno je pet nekrologa. Prvom nekrologu autor je Stanko Andrić. U njemu autor iznosi podatke o životu i znanstvenom radu poznatoga hrvatskog povjesničara i akademika Luje Margetića (549). Robert Skenderović odao je priznanje, u nekrologu koji je napisao, Josipu Barbariću, hrvatskom povjesničaru i stručnjaku za diplomatiku, latinsku paleografiju i filologiju (549-551), za njegov veliki doprinos hrvatskoj povijesnoj znanosti. U dva nekrologa, Stanko Andrić posvetio je pozornost Bogumilu Hrabaku (551-553), srpskom povjesničaru i akademiku, kao i životu i znanstvenom opusu mađarskog povjesničara i istaknutog kulturnog radnika među vojvođanskim Mađarima, Antalu Hegedüsü (553-554). Peti i posljednji nekrolog u ovom broju napisali su Marija Karbić i Stanko Andrić, a u njemu je riječ o mađarskom povjesničaru, publicistu i književniku, Szabolcsu de Vajayu (554-555).

Posljednja cjelina su *Prikazi i osvrti*, koji ispunjavaju velik dio prostora ovoga broja (557-609) i upozoravaju zainteresirane čitatelje *Scriniae* na relevantnu literaturu koja se pojavila u posljednje vrijeme.

Izlaskom sveska 11 časopisa *Scrinia Slavonica*, hrvatska je historiografija, a ne samo regionalna slavonsko-srijemsko-baranjska, postala bogatija za još jedan izniman godišnjak u izdanju Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest. Uredništvo, na čelu sa Stankom Andrićem, odradilo je velik i kvalitetan posao i uspješno nastavilo desetogodišnju tradiciju. Svi oni koji se bave istraživanjem problema kojima je ovaj broj posvećen, naći će u njemu sigurno i za sebe priloga, koji će im biti korisni u njihovom istraživanju. Naposljetku, vrijedno je spomenuti i da je časopis *Scrinia Slavonica* i službeno uvršten među najviše rangirane časopise po svojoj kvaliteti u državi (a1), što, budući da se radi o relativno novom časopisu, svjedoči o trudu i uspješnosti njegovog uredništva u pozicioniranju istog na znanstvenu kartu hrvatske historiografije.

Stanislav Artuković

Glasnik arhiva Slavonije i Baranje, br. 11, Osijek 2011., 626 str.

Državni arhiv u Osijeku krajem 2011. godine izdao je jedanaesti svezak znanstvenog časopisa *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*. Glasnik na 626 stranica obuhvaća pet cjelina: *Radovi, Gradivo, Inventari, Prikazi i Bibliografija*. U predgovoru, tj. riječi urednika (7-8), glavni urednik Stjepan Sršan navodi da je ovaj broj posvećen zaslužnim a nedovoljno poznatim osobama iz istočne Hrvatske od kraja 17. stoljeća do danas, te da je područje istočne Hrvatske s obzirom na znamenite osobe oduvijek bilo dio zapadnoeuropske kulturne baštine.

Agneza Szabo u radu *Grofovi Eltz Vukovarski – odabrane biografije* (11-25) dolazi do zaključka da su grofovi Eltz svojim djelovanjem postavili temelje modernom hrvatskom gospodarstvu te da su puno učinili na području kulture i prosvjete u svom gotovo dva stoljeća dugom upravljanju vukovarskim posjedom. Svojim djelovanjem grofovi Eltz uključili su tadašnju Hrvatsku u europske i svjetske povijesne tijekove.

Ivan Balta u radu *Značajnije osobe porodice Pejačević koje su obilježile dio hrvatsko-slavonske povijesti* (27-49) prikazuje povijest obitelji Pejačević od doseljenja u Slavoniju i Srijem početkom 18. stoljeća do 20. stoljeća. Autor je u radu također obradio i podjelu na rumsko-retfalsku, budimsku i virovitičko-našičku granu obitelji, iznio je i genealoške podatke o njezinim članovima, a heraldičkom analizom utvrđen je razvoj obiteljskog grba.

Dubravka Božić Bogović u radu *Petar Bakić de Lach bosanski ili đakovački biskup (1716.-1749.)* (51-63) navodi kako je biskup Petar Bakić nakon oslobođenja Slavonije sudjelovao u obnovi crkvenog i vjerskog života. Rođen u Splitu 1670. godine, kao misionar djelovao je u Slavoniji, Bosni i Ugarskoj. Imenovan je carskim savjetnikom, a bio je i tumač i prevoditelj za ilirski jezik. Na prijedlog cara Karla VI. papa ga je imenovao bosanskim ili đakovačkim biskupom, a stupanjem na biskupsku dužnost suočio se s kršenjem prava koja je imao kao biskup i vlastelin.

Agneza Szabo u radu *Velikaška porodica Hilleprand von Prandau i obilježja njenih doprinosa hrvatske kulture i prosvjete* (51-74) bavi se poviješću te slavonske plemićke obitelji, koja je od 18. stoljeća u Slavoniji ostavila veliki trag u razvoju gospodarstva, kulture, prosvjete, umjetnosti i dobrotvornosti.

Ljerka Perčić u radu *Vlastelinski špan i valpovački knez Andrija Presnac (1741.-1811.) Prilozi za istraživanje Valpovačkog vlastelinstva u drugoj polovici 18. stoljeća* (75-112) na temelju arhivske građe piše o tom vlastelinskom nadstojniku i valpovačkom knezu. Zanimljiv dio rada su opisi problema Andrije Presnaca s prekomjernim uživanjem u alkoholu i njegova pisma u kojima